

УДК 658

РЕЙДЕРСТВО В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Довбенко К.О.

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто ключові кримінологічні положення щодо визначення змісту та основних ознак рейдерства як виду злочинності. Проаналізовано поширені способи та схеми протиправного захоплення підприємств, зокрема, об'єктів оборонно-промислового комплексу України. Наведено статистичні дані з міжнародних та вітчизняних джерел щодо рівня захисту об'єктів. Досліджено основні чинники, що сприяють розвитку рейдерства. Також вивчено наукові дослідження з питання профілактики та протидії рейдерству. **Ключові слова:** рейдерство, протиправне захоплення, перешкоджання законній діяльності, оборонно-промисловий комплекс, протидія захопленню.

Постановка проблеми. Рейдерство як окремих вид злочинності має загальносвітовий характер, оскільки притаманне багатьом державам світу. Не є виключенням і Україна, де умови для протиправного захоплення підприємств були створені після процесів приватизації у 90-х роках, і набуває все більшого поширення з кожним роком. Поруч з цим, на жаль, злочинцями вдосконалюються і способи перешкоджання законній господарській діяльності з наступним захопленням об'єктів інфраструктури різних сфер призначення. Зокрема, в епіцентрі таких процесів знаходяться об'єкти оборонної та промислової інфраструктури держави, що обумовлено їх виключною роллю у складних економічних і соціально-політичних процесах. Головна проблема полягає у тому, що нові методи та схеми рейдерства виникають і трансформуються швидше, аніж засоби їх протидії, що призводить до збільшення чисельності випадків рейдерства і зниження випадків караності за ці діяння.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окреслена проблема була предметом дослідження таких науковців: Л. Яструбецька, О. Юрченко, О. Литвак, І. Кучеренко, О. Таращанська, Т. Сабєцька, Т. Пожуєва, О. Мельниченко, Т. Скакун, Д. Фальшовик, З. Варналій, Ю. Хатнюк та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дана стаття головним чином зосереджена на дослідженні механізму рейдерства в конкретній сфері, а саме в оборонно-промисловому комплексі. Це обумовлено зростанням кількості випадків перешкоджання та/або незаконного захоплення підприємств, що відіграють ключову роль у забезпеченні незалежності і обороноздатності України. Укорінення та процвітанню такого негативного кримінального явища становить загрозу внутрішній та зовнішній безпеці України, особливо в умовах бойових дій, що мають місце на Сході України.

Мета статті. Автор має на меті проаналізувати основні види, способи та схеми рейдерського захоплення підприємств оборонно-промислового комплексу, навести конкретні приклади такого захоплення з метою наочної демонстрації роботи механізму рейдерства, а також розглянути основні методи його запобігання та захисту.

Виклад основного матеріалу. У зарубіжних та вітчизняних школах права рейдерство за своєю

правовою природою характеризується неоднозначно. Воно тлумачиться у двох напрямках: позитивному та негативному. Позитивний напрям вказує на концепцію «дружнього поглинання»: оптимізацію об'єктів інфраструктури країни, підвищення ефективності їх роботи, розвиток конкурентоспроможності (внаслідок об'єднання або поглинання великого і малого підприємств, або зміни керівництва у примусовому порядку, відбувається зміна (як правило, модернізація) основних технологій, оновлення персоналу на більш кваліфікований, виведення на ринок потужного суб'єкта господарювання, що виступає стимулом для інших суб'єктів об'єднуватися і розширювати сферу виробництва та співробітництва тощо). Негативний напрям свідчить про концепцію «недружнього поглинання»: явище протиправного характеру у сфері економіки, що має на меті досягнення особистих цілей рейдерів з використанням легальних або нелегальних засобів впливу. Залежно від зазначених засобів у юридичній літературі зустрічається думка про розподіл понять власне рейдерства та «недружнього поглинання», але з притаманною їм спільною метою [11, с. 17].

Як зазначає О. Юрченко, в останні роки в Україні, на відміну від країн з розвинутою економікою, де об'єднання підприємств здійснюється цивілізовано і в межах національного законодавства, ці процеси в більшості випадків відбуваються з використанням протизаконних і неетичних методів, які постійно супроводжуються грубим порушенням прав і законних інтересів акціонерів. І хоча в зарубіжних країнах об'єднання компаній часто розглядається як позитивний процес, має на меті зниження витрат на менеджмент і спрямоване на підвищення конкурентоспроможності, в Україні рейдерство – це подальший перепродаж активів підприємств, спрямований, у першу чергу, на власне збагачення рейдерів, тобто фактично відбувається корупційний переділ власності [15, с. 80-81].

Основною детермінантою злочинності слід визнати непослідовну, а часом і відверто суперечливу політику держави щодо регулювання економічних відносин. Останнє здійснювалося не в загальносупільних інтересах, а в інтересах окремих корпоративно-бюрократичних структур (кланів), що по-суті монополізували національні

ринки товарів і послуг, зосередили у своїй руці вирішальну масу активів та ресурсів і використовуючи корупційні зв'язки із держслужбовцями роками розкрадають бюджетні кошти, привласнюють національне багатство, ухиляються від оподаткування, легалізують отримані злочинним шляхом надприбутки у легальний сектор економіки з метою розширення виробництва, ринків збуту та примноження капіталів [1, с. 131].

У юридичній літературі вказуються види рейдерства. Зокрема, в діапазоні від цілком легітимної (законної) до протиправної (кримінальної) діяльності виділяють «біле», «сіре» та «чорне» рейдерство. В Україні «білі» та «сірі» рейдери працюють за принципом консолідації контрольного пакета акцій чи за допомогою методів корпоративного шантажу в рамках чинного законодавства, зустрічаються досить рідко, вони є характерними для країн із розвинутою ринковою економікою й високою бізнес-культурою [10, с. 343]. Відповідно до аналізу існуючих випадків протиправного захоплення об'єктів, в Україні найбільш поширеним є саме «чорне» рейдерство, що базується на використанні кримінальних методів. До них слід віднести реєстрацію суб'єкта господарювання на підставних осіб, підроблення документів, силове захоплення, надання неправомірної вигоди працівникам органів кримінальної юстиції та органів державної влади і місцевого самоврядування, фізична ліквідація осіб тощо.

Згідно з Міжнародним індексом права власності, що встановлюється щорічно відповідно до рівня гарантування права власності у різних сферах, за світовим показником Україна серед 125 країн-учасниць не входить навіть у топ-50 країн (див. діагр. 1) [5]. Наведені дані стосуються окремих видів власності, що виступають ключовими у питанні забезпечення незалежності функціонування об'єктів економічної інфраструктури. Вони свідчать про негативну тенденцію, а саме – майже незмінну ситуацію з гарантуванням безпеки власності, незважаючи на постійні зміни у вітчизняному законодавстві, спрямовані на усунення прогалин та недоліків правового регулювання права власності.

Існують дискусії серед науковців-правників щодо закріплення рейдерства як окремого злочину у кримінальному законі. На думку вчених, криміналізація рейдерства як окремого суспільно небезпечного діяння шляхом встановлення відповідальності за його вчинення у спеціальній кримінально-правовій нормі є недоцільною, оскільки,

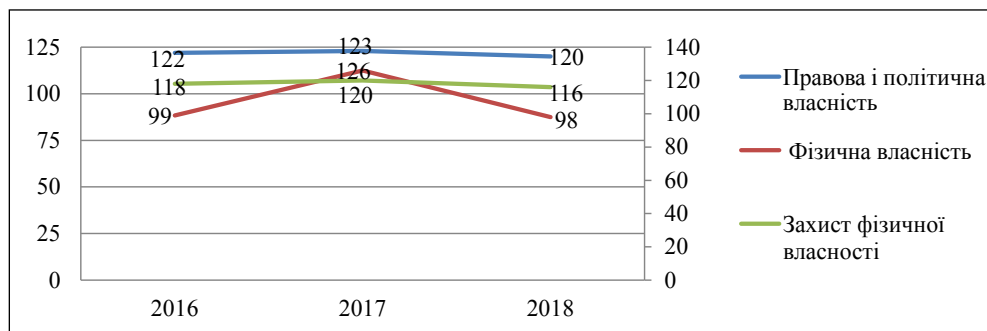
з одного боку, призведе до надмірної криміналізації, а з іншого – створить зайві труднощі під час притягнення винних до кримінальної відповідальності, оскільки потребуватиме доведення суб'єктивних ознак системи рейдерських дій загалом.

Водночас О. Хатнюк вважає, що закріплення у правових нормах поняття «рейдерство» має на меті створення сприятливих юридичних умов для ефективної боротьби з ним і водночас визначає конкретні форми і механізми їхньої реалізації з метою забезпечення захисту прав і свобод людини, права власності, інтересів держави й суспільства та створення умов для ефективної діяльності суб'єктів господарювання, наданих Конституцією і законодавством [14, с. 181-182].

Одним із основних чинників, що впливає на стан рейдерської злочинності в Україні, є правова кваліфікація діяння. Практика свідчить про неправильну кваліфікацію правозастосовними органами норм Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за дії, які вчинюються в процесі протиправного захоплення підприємства. Мова йде, як правило, про такі статті, як: «Фіктивне підприємництво» (ст. 205), «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців» (ст. 205-1), «Протидія законній господарській діяльності» (ст. 206), «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи організації» (ст. 206-2), «Доведення до банкрутства» (ст. 219) [3].

Як зазначає О. Литвак, за певних обставин кримінальна відповідальність може наставати і за постановлення неправосудного рішення, вироку або ухвали (ст. 375 КК України), і за невиконання судового рішення (ст. 382 КК України). Також в деяких випадках дії щодо насильницького захоплення підприємства можуть підпадати кваліфікації за організацію масових заворушень, умисне вбивство, інші злочини проти особи, чи за злочини проти власності, або за злочини у сфері службової діяльності. Тобто реально дії рейдера можуть підпадати кваліфікації за низкою норм Кримінального кодексу України [4, с. 42].

У свою чергу, якщо звернути увагу на дані кримінально-правового обліку щодо конкретно узятих злочинів у сфері господарської діяльності, то тут також не простежується позитивних показників з виявлення та розкриття злочинів, пов'язаних із рейдерством. Зокрема, згідно із статистичними даними Генеральної прокуратури України [12], у період з 2014 року по вересень 2018 року спів-

Діаграма 1. Рейтинг України у списку країн світу (125) за рівнем права власності за Міжнародним індексом права власності (2016-2018 рр.)

відношення між кількістю зареєстрованих злочинів у відповідній сфері (див. діагр. 2) та кількістю обвинувальних актів (див. діагр. 3) свідчить про загрозливу недовість існуючої системи попередження, виявлення та протидії рейдерству.

Як зазначалося вище, рейдерство в Україні зростає з року в рік, особливо ця проблема актуальна у сфері оборонно-промислового комплексу. Зараз дедалі частіше об'єктом рейдерського захоплення виступають підприємства оборонної та промислової галузі, зважаючи на їх стратегічне та життєвабезпечуюче значення для держави та суспільства. Вважається, що ця ситуація обумовлена тим, що наразі держава перебуває у складному політичному становищі, яке склалося через економічну кризу та ведення бойових дій на відповідній частині території України.

Безумовно, у таких умовах основна увага зосереджена на підвищенні оборонного потенціалу країни, про що свідчить збільшення обсягів видатків з Державного бюджету на дану сферу, зростання кількості державних замовлень на виробництво та ремонт військових об'єктів, техніки, зброї тощо. Усе це сприяє формуванню об'єктів оборонно-промислової сфери як «коштовної скриньки», що представляє підвищений інтерес з боку рейдерів.

На сьогодні загалом виділяють достатньо велику кількість схем рейдерського захоплення підприємств, але на практиці частіше застосовується лише декілька. Зокрема, заступник Міністра юстиції з питань державної реєстрації Павло Мороз виділяє 7 найпоширеніших схем із застосуванням реєстраційної системи [6]:

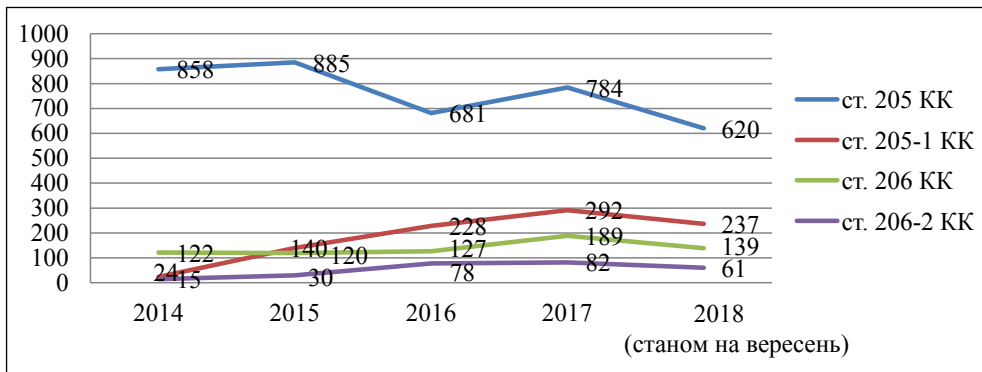
1. Реєстрація на основі підробленого або неіснуючого рішення суду. За таких обставин рейдери використовують рішення судової установи, якого на-справді не існує, або ж змінюють резолютивну частину справжнього рішення на власну користь.

2. Подання підробленого пакета документів щодо переходу корпоративних прав. У такому випадку рейдери надають реєстратору протокол зборів учасників товариства чи інші документи, згідно з якими права переходять до третьої особи. Внаслідок цього суб'єкт реєстрації здійснює відповідну реєстраційну дію й передає підприємство цій особі.

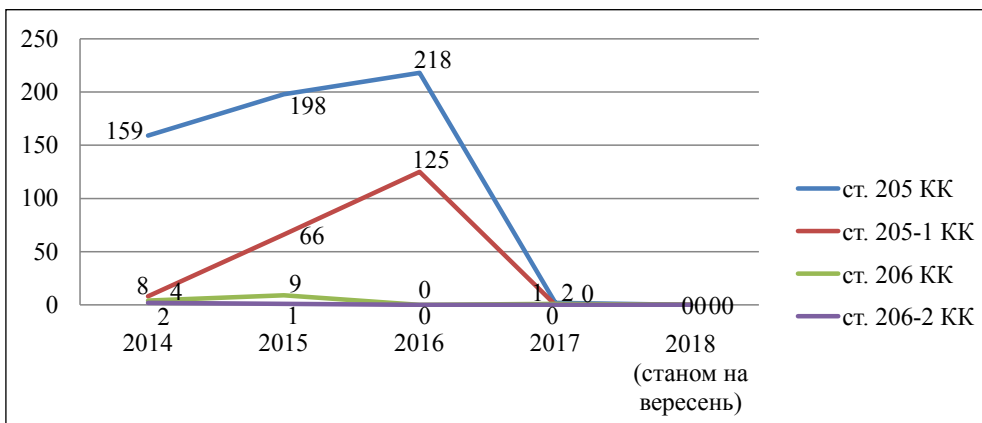
3. «Купити» реєстратора чи нотаріуса. Суб'єкт реєстрації чи нотаріус вступають у змову з рейдером і вносять зміни до реєстру без відповідних правових підстав.

4. Викрадення електронного ключа реєстратора. Тут рейдерські дії поєднуються із злочином у сфері ЕОМ: рейдери «зламують» комп'ютер реєстратора або нотаріуса і віддалено «зчитують» ключ, за допомогою якого останній заходить у реєстри для проведення реєстраційних дій. Далі під цим «ключем» злочинці починають проводити незаконні операції з майном, переводячи його на різних осіб.

5. Незаконне передавання об'єкта нерухомості у статутний капітал підприємства. Як приклад П. Мороз наводить варіант із квартирою: «Сьогодні у вас є квартира, а завтра вона – у статутному капіталі ТОВ «Рейдери та їх команда», а ви – серед його співвласників. Ви займатися цим бізнесом не хочете. Більше того – нічого не знаєте про існування такого підприємства. Далі вашу квартиру юридична особа продає або бере під її заставу кредит».

Діаграма 2. Кількість окремих зареєстрованих злочинів у сфері господарської діяльності за 2014-2018 рр.

Діаграма 3. Кількість обвинувальних актів, направлених до суду за результатами досудового розслідування окремих злочинів у сфері господарської діяльності (2014-2018 рр.)

6. Відкриття паралельного розділу в реєстрі нерухомості. Тут мова йде про відкриття нотаріусом паралельного розділу на об'єкт і його реєстрацію на іншого власника.

7. Перехід на модельний статут підприємства. У такому випадку основним інструментом рейдерського захоплення підприємства виступають установчі документи. Зміна статуту підприємства відбувається без відома співвласника шляхом переходу на модельний статут через фальсифікацію підпису такого співвласника на протоколі зборів (на сьогодні не є принциповим нотаріальне посвідчення підпису на таких документах).

Тому одним із правових інструментів, на думку заступника Міністра юстиції, є прийнятий Верховною Радою України Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власників» № 1666-VIII від 06.10.2016 [2]. Саме положеннями даного нормативно-правового акту регулюються деякі розбіжності та прогалини в існуючій системі реєстрації господарської діяльності. Проте він не оплює всі можливі випадки недобросовісного використання цієї системи відповідними суб'єктами.

Окрім реєстраційних схем, в Україні існує широкий спектр інших протизаконних способів та схем захоплення підприємств, що можуть існувати самостійно, або комбінуватися із окресленими вище.

О. Перцова наводить наводить один з найзастосованіших видів рейдерства в Україні, в тому числі у оборонно-промисловій сфері, – це кримінальне рейдерство. Вона пише, що рейдерське захоплення через кримінальне провадження по відношенню до власника бізнесу – найжорсткіший варіант рейдерства. Власне, «кримінальне рейдерство» – це явище, характерне для країн СНД, адже на Заході такі дії уявити важко. Суть цього виду рейдерства надзвичайно банальна – власнику бізнесу пропонується два варіанти: або реальний строк за вчинення злочину, або закриття кримінального провадження в обмін на корпоративні права підприємства [7, с. 46].

Одним з найдавніших способів рейдерства є силове захоплення, що здійснюється із залученням державних силових чи приватних охоронних структур та за допомогою фальсифікації судових рішень [10, с. 342]. Слід лише згадати випадок із протизаконним захопленням Державної акціонерної холдингової компанії «Чорноморський суднобудівний завод», коли на територію об'єкта проти встановленого порядку доступу та перебування вторглися особи, серед яких був колишній очільник заводу. Зазначені особи обґрунтовували законність своїх дій рішенням Суворовського районного суду м. Херсона про відновлення на посаді очільника ДАХК «ЧСЗ». При цьому слід зауважити, що даний документ відповідне рішенням не могло бути винесено судом, так як вже до того моменту існувало рішення Заводського районного суду м. Миколаєва про відмову у поновленні на посаді очільника, а тому зазначений суд м. Херсона мав залишити заяву без розгляду. Отже, мало місце підроблення судового рішення, внаслідок чого відбулося захоплення заводу з наступним блокуванням його роботи (жоден працівник не мав змоги прийти на територію та дістатися свого робочого місця).

Також можна згадати нещодавній випадок рейдерства проти інженерної групи «Арей», яка займається ремонтом та розробкою бронетехніки для Збройних сил України. Дана інженерна група уклала договір оренди промислового цеху заводу «АТЕК». Згодом на території цеху з'явилися особи, які не мали при собі жодних документів, і почали вивозити обладнання, перешкоджати доступу працівників та керівництва інженерної групи до приміщення. Останні звернулися до правоохоронних органів з відповідною заявою про протидію законній господарській діяльності, але вже більше півроку жодного реагування з боку зазначених органів немає. Зокрема, даний факт свідчить про підтвердження тези дослідників про те, що майже жодна крупна рейдерська схема не проводиться без підтримки відповідних державних структур. До речі, схожа схема застосовувалася у 2007 році відносно Харківського заводу «Турбоатом».

Також серед рейдерських способів виділяють ті, що пов'язані із PR-діями, а саме взаємодію із ЗМІ. Метою замовних рейдерських PR-компаній є формування вигідної для рейдерів громадської думки у вигляді об'єктивного обґрунтування зміни керівництва суб'єкта господарювання для його подальшого захоплення. Зокрема, у ЗМІ можуть поширювати неправдиву інформацію про незадовільний фінансово-господарський стан суб'єкта господарювання, невиконання ним зобов'язань перед контрагентами, анулювання ліцензій тощо [16, с. 1111-1112].

Ще однією з розповсюджених схем протиправного захоплення підприємств, що має найвищий ступінь легальності, і активно застосовується саме проти оборонних та промислових об'єктів – доведення до банкрутства. Особливістю даної схеми є те, що в більшості випадків до такого процесу приєднується керівництво підприємства.

Зміст рейдерства через банкрутство полягає у створенні штучної заборгованості з наступним отриманням судового рішення про стягнення останньої. Далі рейдери чекають спливу мінімум трьох місяців з моменту відкриття виконавчого провадження, після чого вони звертаються до суду із вимогою про визнання об'єкта банкрутом. Результати таких дій можуть розвиватися у 2 варіантах: а) рейдери будуть вимагати від власника так звані «відсутні» за відмову від кредиторських вимог (тобто вони переслідують ціль особистого збагачення, об'єкт не представляє для них значного інтересу. У юридичній літературі даний вид рейдерства ще має назву «грінмейлу»), і б) активно починають «банкрутити» підприємство за допомогою власного арбітражного керуючого з метою ліквідації підприємства з наступним придбанням її активів за найнижчою ціною.

Останній варіант можна побачити у ситуації, що склалася навколо Державного підприємства Міністерства оборони України «Одеський автомобільний ремонтний завод». Внаслідок змови арбітражного керуючого і реєстратора комунального підприємства, ДП МО було визнано банкрутом і мала місце спроба його продажу за заниженою вартістю.

Банкрутство як схема рейдерського захоплення використовувалося і у випадку із АТ «Завод «Квант». Відповідно до даних, наданих «Укробо-

ронпромом», особу, що здійснювала керівництво даним об'єктом, підозрюють у його протиправному захопленні. Дії цієї особи полягали у передачі в оренду приміщень заводу, блокування заходів щодо відновлення виробництва та заборони допуску аудиторів і ревізійних органів. З метою відновлення контролю над АТ «Завод «Квант», концерн «Укроборонпром» звернувся до Вищого господарського суду України, який припинив провадження у справі про банкрутство АТ.

Слід зауважити, що у рейдерських діях намітилися нові течії. До речі, останнім трендом «рейдерства по-українськи» є залучення до рейду так званих добровольчих батальйонів та активістів Майдану (які, до речі, не мають відношення ані до перших, ні до других). Подібні легенди заздалегідь розміщуються в ЗМІ, аби створити сприятливий медійний фон та заручитися підтримкою суспільства. Такі тенденції мають вкрай негативний вплив на захист законних власників бізнесу, адже при розгляді судових справ на судді чиниться значний тиск з боку громадськості. Якщо ж представник Феміди виносить законне та обгрунтоване рішення, «громадські активісти» вимагають притягнення судді до кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправосудного рішення [7, с. 47].

У якості прикладу наведеної новації у рейдерських діях можна навести історію із Одеським заводом «Інтерхім». Згідно з інформацією, розміщеною в ЗМІ, націоналістична організація «Сокіл» погрозувала блокадою заводу. Члени організації обгрунтовували свою позицію тим, що завод виробляє препарати із забороненим наркотичним вмістом, що сприяє підвищенню рівня зловживання наркотичними засобами у місцевості. Вони вимагали припинення виробництва, а у разі невиконання їх вимог – погрозували перешкоджанням роботі «Інтерхіму» у виді повної блокади.

Окрім вивчення проблем рейдерства як виду злочинності, науковці намагаються проаналізувати існуючі та запропонувати способи запобігання та протидії такій злочинності. Їх дослідження були основою для проведення різноманітних нарад, конференцій, круглих столів, присвячених окресленій проблемі, формування конкретних методів боротьби, а також для розроблення на рівні держави нормативно-правових актів, які б закріплювали дієвий механізм захисту від рейдерства.

Слід зауважити, що з метою припинення рейдерських захоплень на території України Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 257 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств» від 21.02.2007 [8]. На її підставі було утворено відповідну Комісію, до складу якої увійшли представники різних відомств, було окреслено коло завдань, а також обов'язковість розгляду пропозицій і рекомендацій Комісії державними органами.

Проте, як бачимо, цей орган має лише консультативно-дорадчу функцію, він не володіє державними важелями для впливу на конкретні ситуації, в яких наявні ознаки рейдерства.

Загалом у юридичній літературі пропонуються такі інструменти захисту підприємства від недружніх поглинань і рейдерських захоплень [10, с. 345-346]:

1) метод «золотих парашутів» (укладання трудових договорів з певними категоріями персоналу, за якими закріплені значні компенсації під час звільнення);

2) формування великого пакета акцій шляхом викупу акцій у дрібних акціонерів або ж за допомогою партнера для злиття («білого лицаря») з метою позбавлення потенційного агресора можливості зібрати контрольний пакет;

3) метод «отруйних пігулок», який дещо схожий на попередній спосіб і передбачає здійснення додаткової емісії акцій підприємства з закритим розміщенням, що у разі поглинання зменшує шанси агресора на володіння контрольним пакетом акцій;

4) метод «переливання капіталів», що полягає в тому, що найважливіші активи підприємства переводяться у дочірні структури, які згодом відділяються від материнської компанії, внаслідок чого агресор купує «пустушку»;

5) метод включення рейдера у фінансово-технологічний цикл або продажу йому певних виробничих об'єктів, що доцільний у випадку, коли агресора цікавить не повний контроль над підприємством, а лише участь у виробничому циклі;

6) PR-захист та інформаційна війна проти;

7) метод «репеленти від акул» (передбачає укладання компанією договорів зі своїми партнерами з так званими секретними додатками, що передбачають наявність додаткових штрафів та боргів, які вступають в силу у разі отримання агресором контролю над підприємством);

8) метод «свідомого навішування боргів» (значно знижує привабливість підприємства: агресору стає нецікава компанія з великою сумою заборгованості);

9) метод часткової ліквідації (полягає в тимчасовому виведенні за межі підприємства виробничих об'єктів, які потрапляють у сферу інтересів агресора).

Як вже зазначалося, серед дослідників існує думка, що саме криміналізація рейдерства як окремого злочину дасть змогу зменшити випадки протиправного захоплення об'єктів та підвищити ефективність роботи органів кримінальної юстиції. Слід погодитись із думкою О. Таращанської, що ефективність протидії рейдерству полягає не стільки у встановленні кримінальної відповідальності за вже вчинене захоплення підприємства, скільки в унеможливленні надання таким діям вигляду законних, а саме – уникненні фальсифікації судових рішень, їх реєстрації минулими датами, підроблення журналів реєстрації позовних заяв, апеляційних та касаційних скарг, вхідних документів, що використовуються для ведення діловодства в судах [13, с. 4].

На наш погляд, однією із загроз нормальному порядку здійснення обо-ронними та промисловими об'єктами своєї діяльності може стати зміна форми власності, а саме – процес приватизації відповідних стратегічних об'єктів. Мова йде про розпорядження КМУ «Про затвердження переліку об'єктів великої приватизації державної власності, що підлягають приватизації у 2018 році» від 10.05.2018 року [9]. Серед них ПАТ «Азовмаш», АТ «Турбоатом», Державне підприємство «Завод «Електроважмаш», Державне підприємство «Дніпровський електровозбудівний завод».

З одного боку, цей процес спрямований на залучення додаткових фінансових активів з метою відновлення роботи цих підприємств, підвищення конкурентоспроможності як на вітчизняному, так і на міжнародному ринку, формування постійної матеріально-технічної бази і, відповідно, скорочення видатків з Державного бюджету, який має дефіцит коштів. Але з іншого боку, Україна може стикнутися з серйозними наслідками такого процесу, що можуть набути незворотного характеру. Як вже зазначалося, підприємства оборонно-промислового комплексу мають стратегічне та життєво важливе значення для держави. Остання встановлює основні засади існування та функціонування таких підприємств, визначає обсяги державного замовлення, гарантує здійснення діяльності, у тому числі за пільгових умов, встановлює механізм застосування санкцій у разі порушення зобов'язань перед державою тощо. Проте у той же час, якщо підприємства оборонно-промислового комплексу не виконуватимуть поставлені перед ними завдання і не надаватимуть відповідні результати діяльності (у виді продукції, послуг, робіт та ін.), у держави немає жодної альтернативи. На підставі цього можна стверджувати, що домінуючою є залежність держави від таких підприємств, а не навпаки.

За умови приватизації стратегічних об'єктів держава може втратити контроль за цією сферою. Адже новий приватний власник зможе вчиняти дії, спрямовані або на виведення оборонного чи промислового підприємства з даної сфери (наприклад, через процедуру банкрутства довести неспроможність об'єкта ведення даного виду діяльності і здійснити його репрофілювання з метою впровадження більш вигідного для себе бізнесу, або ж з метою позбавлення об'єкта спеціального статусу для розпорядження земельними ресурсами під ним), або на отримання надприбутків (наприклад, шляхом надання переваги іноземним замовленням перед державними, чи шляхом встановлення завищених цін на товари та послуги). Особливістю такої діяльності є її повна законність, оскільки право власності в Україні – абсолютне право.

Висновки і пропозиції. З аналізу наведеного матеріалу видно, що рейдерство як вид злочинності за останній час значно посилило свої позиції серед інших злочинів у сфері господарської діяльності. Це є негативною тенденцією та свідчить про низький рівень захищеності власності в державі, що дозволяє вчиняти протиправні дії, використовуючи закон та державні структури

у власних цілях, а в разі незгоди – застосовувати насильство та залишатися непокараними за їх вчинення. Навіть такі об'єкти спеціального призначення і підвищеного рівня охорони, як підприємства оборонно-промислового комплексу, не захищені від протиправного захоплення, що говорить про високий рівень рейдерства в державі – це не місцевий поділ власності чи сфер впливу, а організована діяльність на рівні впливових осіб і найвищих державних структур.

У якості протидії рейдерству, окрім вже викладених методів захисту від рейдерства, пропонуємо, перш за все, висвітлення випадків рейдерства у засобах масової інформації з обов'язковим викладенням бачення ситуації кожною стороною конфлікту. Це дасть змогу співставити та проаналізувати основні події (у випадку, якщо рейдером застосовується схема із PR-технологіями, то мають надані бути вагомі докази і має бути заслухана сторона-жертва). Далі слід утворити зведену систему даних, в яких буде міститися перелік суб'єктів-рейдерів (тих, які фігурували у схемах та/або були офіційно притягнуті до юридичної відповідальності за протиправне захоплення підприємств) і будуть обліковуватися відомості про них (зокрема, має бути встановлений обов'язок таких суб'єктів повідомляти про зміну форми власності, власника, виду діяльності, її зупинення чи припинення тощо, а також обов'язок контролюючих органів держави із забезпечення дотримання такими суб'єктами покладеного на них обов'язку).

Ще одним шляхом протидії протизаконному захопленню є законодавче закріплення пріоритетності державної форми власності підприємств. Головним чином це стосується оборонно-промислової сфери, так як їх діяльність спрямована на задоволення та захист державних і суспільних інтересів. Так само сюди слід віднести і необхідність залучення, у першу чергу, вітчизняних інвесторів, створюючи для них пільгові умови, а вже за відсутності таких – іноземних інвесторів. Це дасть змогу нівелювати можливість диктувати ззовні основні умови діяльності підприємств як запоруку наступних інвестиційних вкладень. Звичайно, окреслені способи потребують утворення відповідної нормативної бази та відповідного належного матеріально-технічного забезпечення.

Слід лише додати, що повністю позбутися такого явища, як рейдерство, неможливо, так само як і позбутися злочинності взагалі. Але це явище можна істотно зменшити за допомогою концепції «дружнього поглинання», що буде мати позитивний ефект на економічну та соціально-політичну сфери.

Список літератури:

1. Головін Б.М. Поняття злочинності у сфері економіки / Б.М. Головін // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 128-133.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 06.10.2016 // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 47. – Ст. 800.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
4. Литвак О. Проблема рейдерства очима кримінолога і цивіліста / О. Литвак, І. Кучеренко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 4. – С. 40-44.
5. Міжнародний індекс прав власності (International property rights index) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/countries>.
6. Мороз П. Популярні рейдерські схеми: сім варіантів крадіжки без креативу. – Інтернет-видання «Економічна правда». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/09/22/606277/>.

7. Перцова О. 50 відтінків рейдерства. – Видання «Юрист». – 2016. – С. 40-47.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств» від 21.02.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-п>.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку об'єктів великої приватизації державної власності, що підлягають приватизації у 2018 році» від 10.05.2018 // Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/pro-zatverdzhennya-pereliku-obyektiv-velikoyi-privatizaciyi-derzhavnoyi-vlasnosti-sho-pidlyagayut-privatizaciyi-u-2018-roci>.
10. Сабецька Т. Механізм протидії рейдерству як складова формування стратегії економічної безпеки підприємства // Економіка та суспільство. – 2017. – № 8. – С. 341-348.
11. Скакун Т. Рейдерство як сучасна форма корпоративних конфліктів: диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр»: спец. 8.18010014 – управління фінансово-економічною безпекою магістер. програма – управління фінансово-економічною безпекою / Тетяна Олександрівна Скакун; наук. керівник к.е.н., ст. викладач Н.Б. Михальчук. – Тернопіль, 2017. – 94 с.
12. Статистична інформація Генеральної прокуратури України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
13. Таращанська О. Державна протидія рейдерству корпоративному секторі економіки України. / О.Б. Таращанська // Державне управління: теорія та практика. – 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2010_2/txts/10tobseu.pdf.
14. Хатнюк Ю. Визначення поняття рейдерства та його характеристика у законодавстві України / Ю.А. Хатнюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 174-185.
15. Юрченко О. Рейдерство в Україні / О.М. Юрченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2. – С. 80-87.
16. Яструбецька Л.С. Особливості організації рейдерських захоплень підприємств в Україні. – Економіка і суспільство. Вип. 9. – 2017. – С. 1107-1112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/189.pdf.

Довбенко Е.А.

Институт прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

РЕЙДЕРСТВО В ОБОРОННО-ПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ УКРАИНЫ: ПУТИ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены ключевые криминологические положения об определении сути и основных признаков рейдерства как вида преступности. Проанализировано распространенные способы и схемы противозаконного захвата предприятий, в частности, объектов оборонно-промышленного комплекса Украины. Приведены статистические данные из международных и отечественных источников насчет уровня защиты объектов. Исследованы основные факторы, которые способствуют развитию рейдерства. Также изучено научные исследования по вопросу профилактики и противодействию рейдерству. **Ключевые слова:** рейдерство, противозаконный захват, препятствование законной деятельности, оборонно-промышленный комплекс, противодействие захвату.

Dovbenko K.O.

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice
Yaroslav Mudryi National Law University

RAIDING IN THE MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE: WAYS TO COUNTER

Summary

In the article were looked an with the key criminological provisions concerning the definition of the content and main features of raiding as a type of crime. There were analyzed methods and schemes of unlawful seizure of enterprises, in particular, objects of the military-industrial complex of Ukraine. There were given the statistical data from international and domestic sources about the level of protection of objects. There were investigated the main factors that are contributing to the development of raiding. Also, there were studied issues of prevention and countering of raiding.

Keywords: raiding, illegal seizure, obstruction of lawful activities, military-industrial complex, countering seizure.